

Bericht van de redactie

Beste “Vier Heerlijkheden Vrienden”.

Bij het verschijnen van ons laatste periodiek over het jaar 2008 even in grote lijnen een terugblik over wat er zoal gepasseerd is.

Onze werkgroep heeft het afgelopen jaar zijn schaduwzijde gekend want twee van onze leden moesten afgelopen zomer als gevolg van een ernstige ziekte een zware operatie ondergaan en daarom noodgedwongen enige tijd verstek laten gaan op onze werkgroepavonden.

Gelukkig zijn de operaties voorspoedig verlopen en krijgen zij vanuit het ziekenhuis gunstige berichten betreffende hun gezondheid, wij wensen hen verder ook alle goeds toe.

Ook een ander trouw werkgroepid kan onze werkavonden niet regelmatig bezoeken i.v.m ziekte in haar gezin en natuurlijk wensen wij ook haar en haar familie veel sterkte toe.

In elk ander opzicht gaat het goed met onze “Vier Heerlijkheden” en hebben wij als werkgroep een goed jaar achter de rug.

Veel mensen hebben onze laatste vrijdagavonden van de maand bezocht in het “Koetsiershuis” om foto’s of andere dingen te bekijken , vragen te stellen betreffende hun familie of informatie over de geschiedenis van hun huis etc.

Ook op de jaarlijkse ponymarkt op 27 september waar wij ook weer met een kraam op ons vaste stekje stonden hebben wij heel wat mensen te woord gestaan , de boekenverkoop verliep uitstekend (de boekjes van Zuilichem zijn inmiddels uitverkocht) van verschillende bezoekers mochten wij vernemen dat zij veel waardering hadden voor onze inzet om de historie van onze dorpen levend te houden.

Wij hopen dat u ook het komende jaar de laatste vrijdagavond van de maand ons weer komt bezoeken in het koetsiershuis om in een ongedwongen sfeer de foto’s te bekijken (natuurlijk met een gratis kopje koffie).

Ook als u een familiefeestje hebt kunt u altijd met ons een afspraak maken , ook in de middag , om met uw visite bij ons te komen kijken.

En nieuwe (oude) foto’s lenen wij graag van u voor een paar dagen om er voor ons archief een kopie van te maken.

Rest nog u goede kerstdagen , een gezellige jaarwisseling en een heel voorspoedig 2009 toe te wensen.

Het “park” van Brakel

Landgoed Brakel is sinds 1972 in eigendom van het Geldersch Landschap. Het landgoed omvat 20 hectare grond, het oude gedeelte en een nieuw parkgedeelte bestaande uit loofbos, een speel- en ligweide en een vijver. Dit laatste parkgedeelte is in 1978 aangelegd in de moderne functionele landschapsstijl die toen gebruikelijk was voor recreatieprojecten en gemeentelijke beplantingen. In dit artikel gaan we in op het ontstaan van het oude gedeelte. .

Oorspronkelijke situatie.

De eerste gedetailleerde kaart van de omgeving van het kasteel van Brakel dateert uit 1809 en is gemaakt door landmeter Johannes Noordhoek. Het oorspronkelijke terrein rond huis Brakel was opgedeeld in verschillende tuinen, hoven en kampjes. Direct voor het huis lag toen de Lagenhof, een in percelen verdeelde tuin, Daarvoor richting openbare weg lag de Ganzenakker, in het midden van het voorterrein, lopend van de stallen tot aan de weg strekte zich een smalle strook grond uit, de Varkenshof. Deze Varkenshof werd in het oosten begrensd door een bosgedeelte, het Hooghbosch en het Laagbosch. Van het huis liep een Essenlaan naar de molen aan de dijk en een Iepenlaan naar de kerk. Delen van deze aanleg zijn nog herkenbaar. Vroeger heeft waarschijnlijk een toegangsweg gelopen vanaf de huidige Liesveldsesteeg naar het toenmalige kasteel Brakel, de weg werd gemarkeerd door vier paardekastanjes die enkele jaren geleden opnieuw zijn aangeplant.

Eigendom.

Anne Frans Willem Pieck verkocht de heerlijkheid Brakel rond 1765 aan dominee Wilhelmus Wilhelmius die in 1768 het huis en de stallen liet bouwen. Wilhelmus Wilhelmius overleed in 1771 en liet alles na aan zijn zoon Johannes Adrianus die in 1779 kinderloos overleed. Het Huis en de gronden eromheen kwam in handen van de familie van Dam van Wageningen. In 1811 werd door de toenmalige eigenaresse M.A. van Dam – van Wageningen en haar zoon Wilhelmus van Dam het Huis Brakel aangepast. Het Huis en de stallen werden door een kapelachtig gebouwtje samengevoegd tot één geheel. Ook het terrein eromheen werd aangepakt.

Ontwerp

J.H.J. van Lunteren (1780 – 1848) was de ontwerper van het park. Hendrik van Lunteren ontwierp diverse andere parken in Nederland o.a. Sandwijck in de Bilt den de tuinen op langoed Vollenhoven. De 19de eeuwse landschapsstijl is de tegenhanger van de strakke indeling van tuinen en parken uit de voorgaande eeuwen zoals we kennen bij Het Loo in Apeldoorn. Voor de aanleg van het park heeft Van Lunteren in 1810 een ontwerp gemaakt wat echter niet uitgevoerd is. De huidige aanleg is veel gevarieerder. Het uiteindelijk resultaat wijkt af van Van Lunterens plan, wel is het plan herkenbaar gezien de wijsheid voor het huis en het besloten parkgedeelte met de afwisselende wandeling er achter. Het park kreeg een bij uitstek romantisch karakter waarbij de ruïne gehandhaafd werd.

In 1820 werd door Wilhelmus van Dam onderstaand gedicht geschreven:

Bij de ruïne van 't Huis te Brakel

*Hier bij deez' grijzen muur, de trots der voorgeslachten,
Hier zit ik eenzaam neer verzonken in gedachten,
en peins, hoe op deez aard de tijd, met reuzen krachten,
kasteel en stulp vergruist.*

*Hier dartelde eens de vreugd in ruime ridderzalen;
Hier klonk het rondgezag, bij 't schuimen der bokalen;
Thans is ledig, woest, en waar mijn ogen dwalen
Zie 'k niets dan hoopen puin.*

*Maar weinig jaren nog, en 't puin is ook verdwenen;
Dan groeit er welig gras op deez' vermolmden steenen,
En zal men naauw gehoor aan 's landsmans woorden leenen,
Dat eens een slot hier stond.*

Enige jaren na het schrijven van dit gedicht werd de ruïne toch aangepakt, de zuidwestelijke toren werd (met een te kleine baksteen) hersteld, en een fragmentenmuur gebouwd waarbij men zerken uit de ontgraven grafkelder van de Hervormde Kerk werden opgenomen.

De Oude moestuin

Waar zich nu de moestuin bevindt, was eertijds het omgrachte terrein van de voorburcht. De ommuring dateert waarschijnlijk uit hetzelfde jaar 1768 als de bouw van het huis Brakel. In 1981 werd alles grondig gerestaureerd, de toegangsbrug en de ingang werden hersteld en de oost- en zuidzijde voorzien van een haagbeukenheg. Midden in de tuin kwam een put met pomp. Een deel werd gereserveerd voor schooltuintjes, zover is het echter nooit gekomen.

Momenteel wordt het geheel beheerd door een aantal vrijwilligers en is de tuin twee zondagen per maand opengesteld voor publiek.

Ingang van de oude moestuin

Geraadpleegde Bronnen:

Hendrick van Lunteren en het park van Brakel – Heimerick Tromp 1983 (gepubliceerd in De Woonstede door de eeuwen heen – 3^e kwartaal 1983)

Flitsende geschiedenis van Huis Brakel – Johan van Vossen

Website: www.mooigelderland.nl

Over hondenkarren en zwarte Duitse herders zonder und mit Stammbaum

In de eerste helft van de negentiende eeuw diende zich, zoals overal in Nederland, ook in onze “Vier Heerlijkheden” een nieuw fenomeen aan als vervoermiddel namelijk de hondenkar waarvan we voor het eerst eigenlijk iets lezen in het hondenbesluit van het jaar 1853.

In de gemeente Zuilichem en dit was ook zo in de andere dorpen werden de honden ingedeeld in twee klassen nl. honden ten dienste van de landbouw of enig bedrijf van nijverheid en honden gehouden tot vermaak. De hondenbelasting over het aantal trekhonden dat in 1853 te Zuilichem zeven bedroeg, werd toen vastgesteld op vijftig cent per jaar, dit bedrag werd aangehouden tot 1921, hierna werd de hondenbelasting opnieuw vastgesteld op vier gulden per jaar maar werd met vijftig cent verminderd voor honden ten dienste van landbouw of enig bedrijf.

In 1907 reden in Zuilichem 28 hondenkarren en in 1911 waren dit er 24 waarvan 19 voor een hond en vijf voor twee honden.

Het jaar 1927 spande de kroon want toen waren er in Zuilichem 38 hondenkarren, dit was tevens het hoogste aantal dat werd bereikt. Na protesten uit de gemeenteraad dat de belasting voor de hondenkarrenbezitters te hoog was, werd de hondenbelasting toen weer net als in 1853 teruggebracht naar vijftig cent per jaar hoewel de gemeenten eigenlijk verplicht waren hiervoor een minimum vastgesteld bedrag van twee gulden en vijftig cent te vragen. De gemeenteraad van Zuilichem besloot toen er een gulden van te maken maar werd hiervoor door Binnenlandse Zaken op de vingers getikt. Uiteindelijk maakte men er twee gulden van eigenlijk nog vijftig cent te weinig maar voor Zuilichem werd om onduidelijke redenen een uitzondering gemaakt en nam men genoegen met het bedrag van twee gulden per hond per jaar.

Veelal landbouwers met een klein bedrijfje maakten gebruik van een hondenkar voor het vervoeren van hun melkgereedschap en andere landbouwproducten, maar ook de bakkers maakten gebruik van een hondenkar voor hun dagelijkse broodbezorging bij de mensen aan huis.

Aan Jan van Heusden in Zuilichem b.v die met petroleum ventte, werd in 1913 door het bureau voor weldadigheid van H.M. de Koningin-moeder een crediet verstrekt van dertig gulden voor de aanschaf van een hond en hondenkar, de totale kosten bedroegen overigens zevenenvijftig gulden zodat Jan uit eigen zak nog zevenentwintig gulden moest bijbetalen.

Broodbezorger Gerrit van der Meijden uit Aalst had zelfs een tweespan voor de kar staan om het brood dagelijks bij de mensen aan huis te bezorgen en wat te denken van politieagent Weverwijk uit Zuilichem die een hondenkar bezat, waarvoor?..... misschien om arrestanten te vervoeren naar de cel onder het Gemeentehuis!

Vanaf midden jaren dertig nam het aantal hondenkarren gestaag af, de bakkers kochten een T-Fordje of hadden inmiddels een paard en wagen voor de broodbezorging aangeschaft of bezorgden met de bakfiets, want steeds meer mensen kwamen in het bezit van een fiets waardoor ook veel landbouwers inmiddels een fietskarretje, een zgn. melkkarretje aan hun fiets hadden gekoppeld voor het vervoer van hun melkbussen.

Bij het uitbreken van de tweede wereldoorlog in 1940 waren de hondenkarren dan ook vrijwel uit de dorpen verdwenen.

Alleen, de bij heel veel al wat oudere West-Bommelerwaarders bekende Klaas den haringboer uit Veen, kwam nog wekelijks met zijn hondenkar de dorpen aandoen met zijn handelswaar.

Klaas was eigenlijk van moederswege een halve Zuilichemmer want zijn moeder Barbera die uit Zuilichem kwam, was een dochter van Klaas van Veen en Cornelia van Oort.

Klaas die mank liep als gevolg van een val op het ijs in zijn jonge jaren kwam zoals gezegd wekelijks met zijn hondenkar in de dorpen om zijn handel aan de man (en de vrouw) te brengen met sinaasappels en in het voorjaar met geraniums en ander tuingoed en later in het jaar als de haringvangst begon met “nieuwe” haring.

Klaas die altijd naast zijn hond liep met de teugel in de hand riep dan altijd door het dorp met dubbele R: “Nieuwe haring Hollandse nieuwe”. Als hij in Zuilichem ventte, gebruikte hij altijd bij zijn oom Dirk van Veen, de konijnenslachter en erkende hondenhandelaar die aan het Benedeneind van het dorp woonde, het middagmaal. Zijn zwarte herdershonden Nero en later Bruno lagen dan onder de kar trouw te wachten tot hun baas terug kwam.

Naarmate de oorlog vorderde zo ongeveer vanaf eind 1943 kwam ook Klaas niet meer met zijn hondenkar omdat het te gevaarlijk werd en er bovendien geen handel meer was en veel mensen dachten dan ook: Klaas den haringboer die zien we nooit meer terug.

Broodbezorger Gerrit van der Meijden uit Aalst met zijn tweespan.

Omstreeks kerstmis 1944 stond ik eens op een morgen op de dijk bij mijn geboortehuis in Zuilichem te kijken naar een grote Duitse militaire colonne die terug kwam van het front aan de Bergse Maas.

Het was koud en het vroom dat het kraakte er lag sneeuw en de dijk was glad, want aan gladheidsbestrijding werd toen niet gedaan.

De gehele nacht was de militaire colonne al op pad en was vanaf de sluis via het dorp Poederrijen en de Meidijk (omdat de van Heemstraweg nog niet voor verkeer gereed was) tenslotte al glibberend en glijdend op de Waaldijk bij Zuilichem terechtgekomen.

De allegorische optocht bestond uit een aantal pantserwagens, tanks met aangehaakte kanonnen en vrachtwagens vol met soldaten; verder een keukenwagen, VW kevers getrokken door een paard (met hun eigen bazen als gedwongen begeleiders), omdat de laatste restjes benzine onder grote ruzie toegewezen waren aan de tankbestuurders.

Ook een groot aantal gevorderde fietsen volgepakt met ransels helmen en geweren en daartussen ook nog enkele trekkarretjes van kinderen met dezelfde bagage getrokken door Duitse soldaten reden in de optocht mee, echt een legerafdeling om een wereldoorlog mee te winnen!

In de optocht bevond zich nog een opvallend voertuig, ongelooflijk maar ik heb het zelf gezien: een hondenkar met het opschrift K. Verbeek Veen. Tussen de draagbomen liep nu een tweeënige Duitse herder eentje "mit Stammbaum" misschien heette hij ook wel Bruno net als de hond van Klaas, die nu lekker thuis in zijn mand lag. Achter de kar liepen nog enkele reserve Duitse herders die op hun beurt natuurlijk ook tussen de draagbomen mochten om de kar een eind te trekken.

Op de kar dit keer echter geen geraniums of haring want die was nu volgeladen met soldatenuitrusting en mitrailleurs.

De allegorische optocht trok in de richting van Zaltbommel maar ver zullen ze die dag niet meer gegaan zijn en ergens beschutting gezocht hebben uit angst ontdekt en beschoten te worden door Engelse jagers die toen nogal actief waren in dit gebied.

En weer denk je dan: "Die hondenkar van Klaas die zien we niet meer terug".

Enige tijd geleden had ik een gesprek met Klaas Verbeek uit Aalburg, een kleinzoon van Klaas den haringboer en naar hem vernoemd, over zijn grootvader.

Hij vertelde toen dat hij inderdaad wekelijks ventte in de dorpen van de West-Bommelerwaard en ook vertelde hij over de dubbele bodem die Klaas in zijn hondenkar had en waarin hij tijdens de oorlogsjaren heel wat dingen vice versa de Maas oversmokkelde die het daglicht niet konden verdragen. Niemand heeft hier ooit iets van geweten en nimmer heeft men bij Duitse of Nederlandse controles aan het veer in Aalst of Veen hiervan iets ontdekt. Hij vertelde ook dat Klaas altijd zwarte Duitse herders zonder stamboom voor de kar had staan met de naam Nero, alleen in de oorlog had hij een hond die Bruno heette.

Klaas Verbeek, alias “ Klaas den haringboer” met zijn hondekar.

Zwarte Duitse herders waren volgens Klaas de beste trekkers. Klaas stond in het laatste oorlogsjaar eens op de dijk in Veen met iemand te praten zo vertelde zijn kleinzoon, de hond Bruno lag tussen hen in plotseling kwam er een beschieting vanuit de richting Waalwijk door de Engelsen op schepen die voor Poederoijen op de Maas lagen.

Door een scherf van een granaat die in hun nabijheid terecht kwam, werd de hond Bruno dodelijk getroffen, Klaas en zijn gesprekspartner mankeerden niets

Hij bevestigde dat de hondenkar in de winter van 1944 inderdaad door de Duitsers was gevorderd en dat die na de oorlog in Den Bosch weer teruggehaald kon worden.

Een tijd na de bevrijding in 1945 kwam Klaas Verbeek Sr. toch weer opdagen om met een nieuwe Bruno voor de kar, die hij inmiddels had laten voorzien van wielen met luchtbanden, de dorpen van de “Vier Heerlijkheden” weer aan te doen. Inmiddels had hij nieuwe handelswaar ontdekt namelijk zuiver linnen bloemzakjes van het Amerikaanse leger afkomstig en kort na de oorlog zeer gewild omdat hier door de moeders ondergoed voor de kinderen van gemaakt werd en weldra klonk het ook weer door de dorpen “Nieuwe harring..... Hollandse nieuwe”.

In 1952 reed Klaas nog met de hondenkar, zijn hond Bruno vernoemd naar de in de oorlog omgekomen hond was toen weer goedgekeurd als trekhond, Klaas was toen nog de enige in Nederland die vergunning had om met een hondenkar zijn brood te verdienen.

Klaas Verbeek is in april 1972 op 79- jarige leeftijd overleden. Zijn kleinzoon vertelde dat hij de hondenkar had geërfd maar deze, nu tot zijn grote spijt, weer had verkocht.

Ergens in Nederland staat misschien voor de pronk dus nog wel de hondenkar van Klaas den haringboer uit Veen.

P.S

Meerdere mensen hadden gevraagd of wij ook iets wisten van de bekende Klaas den haringboer uit Veen die wekelijks de dorpen in de West-Bommelerwaard aandeed met zijn hondenkar.

Hopelijk hebben wij met dit artikelje hieraan voldaan.

DE STIRLING

Na de oorlog schreef Jan Versteeg (1923 – 1999) enkele belevenissen op die hij samen met enkele vrienden had meegemaakt. Hieronder het verhaal over de bommenwerper.

“Zomer 1942, de oorlog is in volle gang. Wij hier op het dorp merken er niet zo veel van omdat er hier in de buurt geen Duitsers gelegerd zijn. Engeland heeft het moeilijk en houdt door nachtelijke luchtaanvallen de oorlog gaande. Doordat er bij nachtelijke luchtgevechten nog al eens toestellen neer- of aangeschoten werden kwam het nog al eens voor dat er in de buurt een toestel neerkwam.

Dit overkwam ook onze vriend Hemmie toen hij in de zomer van 1942 zondagmorgen vroeg bij Slot Loevestein zijn koeien zat te melken. Plotseling kwam er laag over het weiland een bommenwerper over hem heen gedenderd. Je kon duidelijk horen dat de motoren defect waren. Toen hij Slot Loevestein gepasseerd was maakte hij een bocht en zette het toestel vlak bij het Slot in het riet aan de grond. Hemmie zette het op een lopen in de richting waar het was neergekomen met de bedoeling eventueel hulp te bieden, want hij dacht dat het toestel was neergestort. Hemmie was nog maar honderd meter de kade (de Ganselwaard) opgelopen toen vanuit het riet 5 bemanningsleden tegen de kade op kwamen gelopen. Ze waren in hun overhemd en droegen hun uniformjasjes over de arm.

Ze waren zeer opgelucht dat ze zo goed waren neergekomen en feliciteerden de vlieger en sloegen hem joviaal op zijn schouder. Hemmie liep hen tegemoet en ze gaven hem een hand. Helaas sprak hij geen Engels dus was er weinig te converseren. Ze haalden een soort zijden zakdoekjes tevoorschijn. Dit waren landkaartjes en ze wezen op Rotterdam en het weinige dat Hemmie verstaan kon was Rotterdam.

Toen ze een eindje de kade waren afgelopen kwam hun de fortwachter Ekhart en een neefje of zo iets van hem tegemoet. Die jongen sprak een beetje Engels en zodoende richtte ze hun aandacht op hem. Ze vertelde dat ze mijnen hadden gelegd in de “Tritsbocht” en op de terugtocht motorpech hadden gekregen. Ook hen lieten ze de kaartjes zien en doelden op ontsnapping. Ze zijn met hem meegegaan naar het fort en ze hadden het gevoel en de gedachte dat hij hen zou helpen.

Van de Duitsers werd er niks vernomen en dat zou zeker nog een hele tijd duren. De machine (een Stirling) stond goed gecamoufleerd tussen het riet. De bemanning is met de twee meegelopen naar het fort en wat er toen besproken is weet ik dus niet.

Na kerktijd vertelde Hemmie ons wat hij die morgen beleefd had. Na de middag zijn we met ons allen direct naar Slot Loevestein gelopen om het vliegtuig als het mogelijk was te bekijken. Ik stapte gelijk op de trap om binnen te kijken, maar ze trokken me direct terug. Ze konden de ingang wel ondermijnt hebben, zodat het vliegtuig zou ontploffen. Ik ben toen maar gauw naar beneden gekomen. Ondanks de landing in het riet was er geen schade te zien.

Toen we even later langs de poort van het Slot kwamen, stond er een Duitse legerwagen waar de Engelse bemanning werd ingeladen om de rest van de oorlog als gevangenen door het leven te gaan. Wat er in het fort door Ekhart en de bemanning besproken is, is mij niet bekend. Het feit is dat Ekhart de Duitsers van het gebeurde op de hoogte gesteld heeft en dat deze ze weggevoerd hebben in krijgsgevangenschap.

Na de oorlog is een van de bemanningsleden terug geweest om deze zaak te onderzoeken. Toen is gebleken dat Ekhart inderdaad de Duitsers gebeld heeft. Hij had er zich beter niet mee kunnen bemoeien of ze een goede vluchtweg kunnen wijzen, hoewel dit levensgevaarlijk was. Hulp aan piloten was onherroepelijk de doodstraf. Of hij nog gevangen gezeten heeft is mij niet bekend, maar hij is wel als fortwachter uit zijn functie ontheven en werkte als arbeider bij de gemeente. De Stirling die lichtbeschadigd was neergekomen is door de Duitsers ter plaatse opgeknapt. Ze hebben provisorisch een startbaan aangelegd en is later ter plaatse opgestegen en door de Duitsers in dienst genomen.”